

Naslov članka/Article:

Inkluzivna vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov z avtističnimi motnjami

Inclusive Education of Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders

Avtor/Author:

mag. Natalija F. Kocjančič

<https://doi.org/10.59132/viz/2017/1-2/9-15>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje 1-2/2017, letnik 48

ISSN 0350-5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2017

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

Mag. Natalija F. Kocjančič, Zavod Republike Slovenije za šolstvo

INKLUZIVNA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE OTROK IN MLADOSTNIKOV Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI

*Podprite me tam, kjer sem močan, in moje šibkosti bodo izginile.
maorska modrost*

*Tako kot je prisilno hranjenje škodljivo, učenje brez veselja krni spomin, zato v njem ne ostane nič.
Leonardo Da Vinci*

*Največja umetnost učitelja je pridobiti veselje, do ustvarjalnega izražanja in znanja.
Albert Einstein*

POVZETEK

Uspešna inkluzija pomeni prilagoditev učnih metod in načina dela potrebam posameznika. To pa zahteva dobro vzpostavljen podporni sistem, ustrezno izobraževanje vseh vpletenih, pa tudi sistem kontrole izvajanja sprejetih zakonov in pravil. Med izredno pomembnimi dejavniki je tudi razumevanje pomembne vloge umetnosti. Pravica do znanja in do načina pridobivanja znanja, ki je prilagojen potrebam in sposobnostim posameznika, je ena od temeljnih človekovih pravic. Drugačen način razmišljanja je eno od gibal razvoja, zato ga je treba negovati, spodbujati, v vzgojnoizobraževalnem sistemu pa iskati načine, kako lahko vsak posameznik kar najbolje izkoristi svoje potencialne. Posamezniki z avtističnimi motnjami so v našem prostoru še vedno na neki način marginalizirani, in skrajni čas je, da na državni ravni poskrbimo tudi zanje.

Ključne besede: inkluzija, predmetnik, znanje za življenje, drugačen način razmišljanja, socialne veščine, uporabno znanje

ABSTRACT

Successful inclusion means adapting the teaching methods and the work method to the needs of the individual. This requires a well-established support system, proper training of all those involved, and a system for controlling the implementation of adopted acts and rules. One of the extremely important factors is understanding the important role of art. The right to access knowledge and to a method of gaining knowledge that is adapted to the needs and abilities of the individual is one of the basic human rights. A different way of thinking is one of the engines of development and should therefore be fostered and encouraged; we must look for ways within the education system which would allow individuals to make the best use of their potential. In Slovenia, individuals with autism spectrum disorder are in a way still marginalised and it is high time that we see to their needs at the national level.

Keywords: inclusion, curriculum, knowledge for life, different way of thinking, social skills, useful knowledge

UVOD

Verjetno ni starša, ki za svojega otroka ne bi želel, da se razvije v kompetentnega, srečnega in zdravega otroka z dobrimi odnosi z drugimi. Otrokova dobrobit je postavljena v center. Ne dvomim, da enako velja tudi na nivoju vsake demokratične države, kjer je v ospredju zdrav duh

v zdravem telesu. Na tem temeljijo tudi šolski kurikuli, ki sem jih spremljala v zadnjih letih. Njihovo temeljno vodilo je upoštevati individualne potrebe in omogočiti vsem otrokom, da izkoristijo svoje potencialne (iskanje njihovih močnih področij) ter pridobijo kakovostna znanja za življenje, saj je to pogoj, da bodo s svojimi sposobnostmi in znanjem lahko kvalitetno prispevali k razvoju skupnosti.

Zagotoviti je treba enake možnosti za učenje, rast in razvoj vsakega otroka, zato sta prava pomoč in podpora ključni. Poudarek je na inkluziji. Ponujajo se sodobne in fleksibilne učne priložnosti, ko so prilagojene posameznim potrebam z namenom, da lahko vsak državljan kvalitetno prispeva k razvoju države in gospodarstva. Otrok, ki potrebuje dodatno pomoč, se ne izpostavlja, saj se izhaja iz predpostavke, da je vsak posameznik unikum. Vzpostavljeno je dobro sodelovanje s starši in tudi z zunanjimi inštitucijami (psihofizična podpora).

Nameni kurikulov so omogočiti otroku, da živi polno življenje in se zaveda svojih potencialov ter se razvije kot socialno bitje. Otroka je potrebno pripraviti na nadaljnje izobraževanje in vseživljenjsko učenje. Poudarek je tudi na čustvenem ozračju v vzgojnoizobraževalnih inštitucijah, kar pomeni, da je treba več pozornosti nameniti strategijam, ki sprožajo pozitivna čustva. Posledica je večja motivacija, pozitivna samopodoba in občutek sprejetosti. Vsako učenje spodbuja možgane k aktivnosti, medtem ko jih vsako poučevanje ne – na slednje so zelo pozorni v večini kurikulov, ki sem jih pregledala (Finska, Škotska, Anglija, Irska, Avstralija, Nova Zelandija).

Temelj inkluzije je sprejemanje lastnosti in posebnosti posameznika ter ustrezno prilagajanje dela, metod in učnih sredstev.

»Inkluzija poskuša delovati v smeri spreminjanja kulture vzgojnoizobraževalne ustanove, da je vsak otrok dobrodošel in sprejet – ali z besedami Oscarja Wilda, da so otroci v razredu kot cvetlice v šopku: vedno je eden med njimi odločen, da bo gledal v napačno smer, eden bo ovenel prej kot drugi, eden bo zažarel bolj kot preostali.« (Cenčič, M. in Opara, B.; spletna stran Univerze na Primorskem, Pedagoška fakulteta).

V teoriji so stvari precej jasne, v praksi pa se učitelji in vzgojitelji pogosto srečujejo z različnimi težavami – v svoj razred ali oddelek so sicer pripravljeni sprejeti drugačnega otroka (enega, morda dva, v skrbi, da jih ne bo preveč), potem pa so pogosto v stiski, katere metode uporabiti, kako organizirati učni proces, da bo optimalen. Prilagajanje vzgojnoizobraževalnega procesa ni enostavno delo, saj vzgojitelji in učitelji srečujejo tudi vprašanje, ali bodo ostali otroci sprejeli drugačnega, uspešna inkluzija pa pomeni, da so metode in delo prilagojene vsakemu otroku posebej, saj le na tak način lahko vzpostavimo pozitivno vzdušje, ki je osnova za uspešno učenje.

V šolah pa še žal še preveč pogosto pojavljajo oblike poučevanja, ki ne spodbujajo možganov k aktivnosti. Še vse premalo se zavedamo, da višje ravni učenja lahko

spodbujamo samo z vzpostavljanjem pozitivnega čustvenega ozračja. Samo pomislimo, koliko nam pomeni, če nam nekdo reče: »Vem, da zmoreš. Verjamem, da ti bo uspelo, skupaj bomo zmogli.« Precej drugače, kot če nam rečejo: »Nimaš pojma, ne sanja se ti, ne zmoreš. Ti ne boš sodeloval, ker ti tole ne gre.« Ali pa celo skrajno nepedagoški komentarji, kot so: »Pri meni ti ne bo uspelo, ne boš dokončal šole, ne boš naredil mature, pazi se mature ...«

Dr. Mariale Hardiman, pravi, da informacije, ki pridejo do možganov, najprej obdela čustveni center in šele nato spoznavni center ali center za razmišljanje, ki se nahaja v frontalnem režnju. Obdelane informacije se torej najprej prenesejo do čustvenega centra, zaradi česar kronični stres lahko ovira dolgoročni spomin in zahtevnejše učenje. Model poučevanja, ki je usmerjen k možganom, spodbuja učitelje, da med svojim poučevanjem namerno skrbijo za vzpostavljanje pozitivnih čustvenih povezav. Tako poučevanje vključuje določene dejavnosti, ki dijake čustveno povezuje s šolskimi vsebinami. (Hardiman, 2012)

Pri tem ne moremo in ne smemo mimo umetnosti. V slovenskem predmetniku (še posebej z uvedbo devetletke) opazimo velik deficit likovne vzgoje oz. likovne umetnosti. To velja za osnovno šolo in še posebej za srednjo šolo. V primerjavah kurikulov, ki sem jih omenjala v začetku, je temu predmetu namenjeno precej več ur.

»Eden izmed učinkovitih načinov, kako dobiti vpogled v otrokov čustveni odzivni sistem, je bogatitev pouka z vizualno umetnostjo in umetnostjo nastopanja – vse to lahko pomembno izboljša učenje. Umetnost bi zato morala biti del vsakega poučevanja. (Hardiman, 2012)

ALI JE INKLUZIJA LAHKO USPEŠNA, ČE UČITELJI NISO USPOSOBLJENI ZANJO?

»Vprašanje je pomembnejše, kot je videti na prvi pogled, saj nam že zdrav razum pravi, da morajo učitelji veliko vedeti o značilnostih različnih dijakov s posebnimi potrebami, torej dijakov, s katerimi se bodo srečevali in z njimi delali. In če morajo vedeti, se morajo najprej naučiti, saj nihče ne prinese znanja že s seboj na ta svet. In prav zaradi tega to ne velja le zanje, temveč tudi za ravnatelje, svetovalne delavce, spremljevalce in druge ljudi s šolskega področja, zato zapisano vprašanje razumemo širše in ne le dobesedno.« (Rutar, 2010: 22)

Dr. Dušan Rutar pravi, da moramo pri modelu vključevanja otrok s posebnimi potrebami zaradi pošteno odgovoriti na spodnja vprašanja:

- Ali učitelji dovolj dobro poznajo posebnosti in značilnosti posebnih potreb, ki jih imajo otroci?

- Ali imajo učitelji dovolj znanja o edukacijskih potrebah učencev s posebnimi potrebami?
- Ali učitelji vedo, kakšni so materialni pogoji, ki morajo biti izpolnjeni za delo z učenci s posebnimi potrebami?
- Ali učitelji razumejo, kako mora biti urejeno fizično okolje in kako mora biti pripravljeno socialno oziroma družbeno okolje, da bodo ljudje zmožni sprejemati učence s posebnimi potrebami?
- Ali se učitelji čutijo sposobne in kompetentne za ustrezno izvajanje inkluzije, ali razumejo vse njene razsežnosti?

»Odgovori na zapisana vprašanja so nujni prvi pogoj za katero koli uspešno izvajanje vključevanja otrok s posebnimi potrebami v običajna šolska okolja. Vsaka šola bi morala zato še pred vključitvijo otroka ali otrok poskrbeti za to, da bodo vsi učitelji iskreno in pošteno odgovorili na vprašanja, odgovore nanje pa nato še temeljito pretresli.

Odgovori morajo biti namreč pomembno vodilo pri delu šolskih oblasti in vseh drugih ljudi, ki so vključeni in motivirani za vključevanje otrok s posebnimi potrebami, med katere spadajo tudi starši, osebni spremljevalci otrok, psihologi, socialni delavci in drugi strokovnjaki.« (Rutar, 2010: 22)

Otroke in mladostnike lahko primerjamo z rastlinami, učitelje pa z vrtnarji. Vsaka rastlina potrebuje za svojo rast primerne pogoje za življenje. Nekatere potrebujejo veliko sonca in malo vode, druge senčno lego in veliko vode itd. Če želimo vzgojiti zdrave in lepe rastline jim bodo dali točno tisto kar potrebujejo in rastlin, ki dobro uspevajo v senci zagotovo ne bomo izpostavljali močnemu soncu. Za kvalitetno vzgojo rastlin obstaja ogromno priročnikov, kjer so opisane osnovne značilnosti rastline in napotki za kvalitetno vzgojo. Vsak, ki želi vzgojiti lepo, zdravo rastlino, se bo potrudil in o tej rastlini veliko prebral, saj ji bo le tako lahko zagotovil, da bo zasijala v vsem svojem žaru oz. obrodila obilen sad.

»Vsak učitelj, ki bo kdaj delal z učenci s posebnimi potrebami, mora biti primerno izobražen, usposobljen za delo s takimi učenci, obenem pa mora biti vključen v redna supervizijska in intervizijska srečanja, ki potekajo vsaj enkrat mesečno.

Samo tak način dela z učitelji lahko zagotovi vrhunsko znanje, ki ga potrebujejo pri delu z učenci oziroma dijaki, saj se znanje nenehno spreminja, posodablja, razvija. Težko je pričakovati, da bodo učitelji sami od sebe skrbeli za izobraževanje in usposabljanje – to mora biti sistematično.« (Rutar, 2010: 22–23)

Nujno potrebna pa bi bila tudi analiza obstoječega klasičnega predmetnika in se vprašati naslednje:

- Ali predmeti dovolj dobro podpirajo celosten psihosocialni razvoj otroka in mladostnika?
- Koliko ur na teden je namenjenih razvijanju socialnih veščin?
- Koliko ur na teden je namenjeno umetnosti in likovnemu izražanju, ki dokazano spodbuja boljše kognitivne sposobnosti in ustvarjalnost?
- Kako in na kakšen način spodbujamo motivacijo za učenje?
- Ali pri otrokih spodbujamo postavljanje vprašanj?
- Na kakšen način ustvarjamo spodbudno učno okolje?

Trenutno v Sloveniji še ni sistemsko organiziranega, dolgoročno načrtovanega izobraževanja za otroke in mladostnike z avtističnimi motnjami (v nadaljevanju AM), pa tudi ne za nevrotične otroke, ki se v obstoječem sistemu ne znajdejo, čeprav so njihove učne in druge sposobnosti dobre ali celo nadpovprečne. Še vedno je v večini globoko zasidrana integracija, ki ni primerljiva z inkluzijo, kjer se sitem prilagaja otroku in ne otrok sistemu.

»Čas je tudi, da spoznamo, da klasični šolski sistem, ki se ga držimo verjetno le zato, ker smo ga navajeni, za precejšnje skupino otrok ni ustrezen, nekaterim pa celo škodi, saj jim onemogoča, da bi razvili svoje potenciale.« (Musek Lešnik, 2011).

Posodabljanje učnih načrtov ni dovolj, saj je nujno treba posodobiti tudi metode in oblike dela, nameniti pozornost področjem etike, spoštovanja sočloveka, spoštovanja drugačnosti. Seveda se spremembe začnejo že z izobraževanjem bodočih pedagogov in vseh, ki so vpleteni v vzgojo in izobraževanje otrok.

V Sloveniji živi veliko ljudi, ki imajo različne posebne potrebe. Za nekatere je že dokaj dobro poskrbljeno, za druge pa bo treba še veliko narediti.

Za pričujoči razmislek bi želela izpostaviti osebe z AM, ki imajo drugačen način razmišljanja in za katere so pogosto značilni »otočki« izredno visokih kognitivnih sposobnosti, ki pa jih v našem prostoru ne znamo izkoristiti. Če se ozremo v zgodovino (Einstein, Bela Bartok, Leonardo da Vinci, Vincent van Gogh, Marie Curie, Mozart, Bill Gates idr.), so nam ravno nekateri posamezniki z avtizmom pustili velik pečat. Pustili pa so ga lahko, ker so imeli srečo, da so se znašli med ljudmi, ki so razumeli njihov drugačni način funkcioniranja, jim pri tem pomagali in jih spodbujali.

Zadnje raziskave kažejo, da je avtizem najhitreje naraščajoča razvojna »motnja« na svetu. Leta 2010 je bil na svetu en človek z avtizmom na 100 ljudi, danes pa to razmerje še hitreje narašča; gre za izredno velik porast. To pripisujejo različnim dejavnikom kot so okoljski strupi, nevrotoksične kemikalije, prezgodnja rojstva, poporodni zapleti, dednost. V bolj razvitih državah se s tem ukvarjajo že več desetletij (Avstralija, Kanada, ZDA, Velika Britanija idr.). Imajo centre za pomoč, te osebe imajo spremljevalce, trenerje, svetovalce. Šolski sistem je na to dobro pripravljen, normativi so drugačni.

V Sloveniji bi nujno potrebovali alternativno šolo, ki bi temeljila na uporabnem znanju za življenje. Predmetnik bi imel poudarek na učenju socialnih veščin, na etiki, ustvarjalnosti, zdravem načinu življenja.

Še posebej avtisti pa v našem prostoru nujno potrebujejo ustrezno obravnavo. Šole/učitelji imajo zelo različne pristope, nekateri so že uspešni in strokovni timi dobro sodelujejo s starši in otroki. Otrokom je omogočeno, da se počutijo kar se da varno. Nekateri učitelji že zelo dobro prilagajajo metode in oblike dela ter se tudi izobražujejo (žal redki) na področju avtizma. Prilagajajo celoten sistem dela (prilagojeno ocenjevanje znanja, vsebine, delo na daljavo ipd.), predvsem pa spoštujejo otrokov drugačni način funkcioniranja in mu ves čas pomagajo pri premagovanju vsakodnevnih stisk na področju socializacije in komunikacije. V teh primerih se nam ni treba bati, da bi ti otroci postali žrtve sistema in okolice, ki jih ne zna sprejeti, zaradi česar bi bile njihove sposobnosti prezrte ter samozavest in samospoštovanje popolnoma uničena.

A žal ni povsod tako in zato prihaja do hudih stisk otrok, posledično pa se lahko pridružijo še kakšne druge težave (duševne motnje). Zakonodaja nam nič ne pomaga, če niso urejeni kadrovske pogoji, hkrati pa ni nobenega nadzora nad izvajanjem zakona.

CILJI IN NAČELA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

V Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami je v 4. členu (Cilji in načela vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami) zapisano naslednje:

Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami temeljita na ciljnih in načelih, določenih v zakonih za posamezno področje vzgoje in izobraževanja, in na naslednjih ciljnih in načelih:

- zagotavljanje največje koristi otroka,
- celovitost in kompleksnost vzgoje in izobraževanja,
- enake možnosti s hkratnim upoštevanjem različnih potreb otrok,

- vključevanje staršev, posvojiteljev, rejnikov in skrbnikov (v nadaljnjem besedilu staršev) v postopek usmerjanja in oblike pomoči,
- individualiziran pristop,
- interdisciplinarnost,
- ohranjanje ravnotežja med različnimi področji otrokovega telesnega in duševnega razvoja,
- čimprejšnja usmeritev v ustrezen program vzgoje in izobraževanja,
- takojšnja in kontinuirana podpora in strokovna pomoč v programih vzgoje in izobraževanja,
- vertikalna prehodnost in povezanost programov,
- organizacija vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja,
- zagotavljanje ustreznih pogojev, ki omogočajo optimalen razvoj posameznega otroka.

V bolj razvitih državah učitelj, ki nima ustrezne dodatne izobrazbe s področja posebnih potreb, otroka ne more poučevati, pri nas pa učitelji v času dodiplomskega študija razrednega ali predmetnega pouka ne dobijo ustreznih specialno-pedagoških znanj, ki so nujno potrebna za uspešno delo z vsemi otroki.

Otroci s posebnimi potrebami, posebej otroci z AM, so skupina, ki še kako potrebuje drugačen pristop, drugačno šolo in pripravo na samostojno življenje. Da bodo znali izkoristiti vsa svoja močna področja in tudi po svojih močeh prispevati v družbi, obenem pa poskrbeti zase in imeti možnost samostojnega ter spoštovanja vrednega življenja. Za zdaj je veliko teh ljudi ob končanju šole prepuščenih samim sebi oz. svojim družinam ali pa dobivajo socialno pomoč oz. invalidsko pokojnino, čeprav imajo močne, zelo pogosto nadpovprečne sposobnosti na določenih področjih. Med njimi je veliko zelo perspektivnih otrok, ki niso imeli prave priložnosti in ustrezne obravnave. Namesto da bi družba in država izkoristili neverjeten potencial, ki se skriva v teh izjemnih osebah, so te nazadnje odrinjene na rob družbe in po možnosti predstavljajo breme države.

Svetovno znani glasbeni genij Derek Paravicini je slep in še avtist. Ne pozna not, odvisen je samo od svojega posluha. V Sloveniji bi se po vsej verjetnosti znašel v kakšnem varstvenem centru, kjer bi gojencem igral na klavir, v Angliji pa je dobil za spremljevalca glasbenega psihologa, ki ga spremlja že od malega. Skupaj potujeta po vsem svetu in polnita koncertne dvorane. Derek ni odvisen od državne pomoči, pač pa odlično služi, ker so mu pomagali izkoristiti njegov največji potencial in veselje do glasbe. Ima svoja sredstva za preživljanje in državi plačuje davke.

PRIMERI DOBRIH PRAKS

Anglija

Šole ustanavljajo lokalne skupnosti, ki jih tudi finančno podpirajo (ne glede na to, ali gre za državno, zasebno, redno, s prilagojenim programom), dokler za to obstaja potreba – zadostno število otrok. Financiranje poteka v povezavi z Ministrstvom za šolstvo.

Financiranje otrok s posebnimi potrebami deluje na ravni države in z vavčerji – financirajo glede na otrokove potrebe (te ocenijo na njihovi različici zavoda za šolstvo, kjer strokovna skupina otroka oceni in mu dodeli ustrezno pomoč, ki pa ni odvisna od motnje, ki jo otrok ima, ampak od njegovih potreb). To je bistvena razlika med Anglijo in Slovenijo, saj pri nas usmerjamo otroke v programe tudi na podlagi inteligentnih testov in glede na motnje, medtem ko je v Angliji vsak otrok lahko vključen v kateri koli program, v okviru katerega bodo upoštevali njegove individualne potrebe, kar pomeni, da bo v vsakem programu dobil enako obravnavo in enako financiranje.

Starši se lahko prosto odločajo, kam bo njihov otrok vključen, in tja odnesejo vavčer, ki so ga dobili. Obstajajo specializirane šole za avtizem, ki so po navadi zasebne. Moje mnenje je, da ta opcija mora obstajati, vendar se teži k inkluziji teh otrok in ne k segregaciji, saj le v rednem okolju lahko pridobijo potrebne socialne spretnosti – ob ustreznih podpori, v nasprotnem primeru pride do velikih težav.

V angleških rednih in zasebnih šolah poučujejo učitelji, ki imajo osnovno znanje o avtizmu. Učitelj vodi učni proces. Otrok ima v rednih programih spremljevalca, ki je specializiran za AM (pozna metode dela). Spremljevalec prilagaja učiteljev učni proces posameznemu otroku glede na otrokov individualizirani program. En spremljevalec je lahko zadolžen/odgovoren tudi za več otrok več otrok (do 3) v eni šoli, kar je odvisno od individualnih potreb otrok. V teh šolah obstajajo nekakšne pripravljavnice, v katere otroka z avtizmom vključijo za od 1 do 3 mesecev (izjemoma lahko tudi več) in v katerih otroka naučijo potrebnih strategij za vključitev v razred (komunikacija, uvedba strukture, strukturiranega poučevanja itd.). Otrok se v teh pripravljavnicah uči tudi dela v paru s še enim otrokom. Nato te strategije prenesejo v razred, v katerega bo otrok vključen. Razred se izbira zelo premišljeno. Osnovna izobrazba spremljevalcev ni točno določena (lahko so psihologi, učitelji, specialni pedagogi ipd.), vsekakor pa morajo na fakulteti opraviti potrebna izobraževanja o avtizmu.

Pomembna je razlika, kako v Angliji funkcionira sistem individualiziranih programov: izobraževalni program (IP) za otroka napiše strokovna skupina na njihovem »zavodu za

šolstvo«, ista skupina, ki izda odločbo o usmeritvi. Za otroka je zadolžen en strokovni delavec, ki pozna avtizem in vse strategije; ta tudi evalvira izvajanje IP. Učitelj, ki poučuje otroka z avtizmom, sodeluje z »zavodom za šolstvo«. Pri nas pa šole napišejo IP in ga nato same evalvirajo, kar ni najbolj učinkovito.

Predmetnik in standardi znanja za otroke s posebnimi potrebami niso tako trdno določeni kot pri nas, saj tam poudarjajo individualizacijo. Imajo pa tudi nacionalni kurikulum, ki je podlaga za vse. Izberejo se cilji, ki jih je otrok sposoben doseči, in nato se ga poučuje v skladu z njimi, poudarek je na samostojnosti in socializaciji ter komunikaciji. Ocenjevanje je le opisno in otrok razred oz. šolo konča, če uspešno doseže zastavljene individualizirane cilje in ne programa, ki ga obiskuje. To je povezano naprej s srednjo šolo (imajo specializirane srednje šole tudi za otroke s posebnimi potrebami) ter s širokim krogom storitev za te osebe.

Njihov predmetnik je izbran glede na otrokove interese in njegova močna področja. Predmetov, pri katerih so ti otroci šibki, jim ni treba opravljati oziroma dobijo iz njih le osnovno znanje: npr. pri predmetu *geografija* se bo neki otrok naučil na zemljevidu pokazati, kje je Egipt, kateri drug otrok bo zmožen povedati še geografske značilnosti regije, neki tretji otrok pa se bo morda le naučil prinesiti ustrezen zemljevid in ga obesiti. Obstaja več nivojev znanja.

Pri nekaterih predmetih so nekateri otroci sposobni slediti programu kot drugi otroci, pri drugih pač ne. Vse je individualizirano, odvisno od stopnje adaptivnosti posameznega otroka. Učenje socialnih veščin je obvezno vključeno v individualizirani program posameznega otroka z avtističnimi motnjami in se začne že v pripravljavnicah, poudarek je tudi na pripravi drugih otrok na sošolca z avtizmom. Obstajajo različni programi, kot npr. Krog prijateljstva (Wilkinson in Twist, 2010).

Škotska

Škotska ima nacionalno strategijo za avtizem. Po besedah škotskega ministra za zdravje je avtizem nacionalna prioriteta. Vlada je namenila 10 milijonov funtov za izvajanje aktivnosti, ki so jih načrtovali v strategiji za zagotavljanje ustreznih storitev in pomoči osebam z avtističnimi motnjami in njihovim družinam na vseh področjih. Imajo tudi Nacionalni center za avtizem (National Center for Autism Studies) in več drugih organizacij, ki otrokom in staršem otrok z avtizmom od zgodnjega otroštva zagotavljajo podporo. Nacionalni center za avtizem je pripravil tudi spletno povezavo Autism Toolbox s priporočili in primeri dobre prakse za šole pri obravnavi oseb z AM. Že v 70. letih prejšnjega stoletja sta bili na pobudo staršev ustanovljeni

organizaciji Scottish Autism in Autism Initiatives Scotland, ki ponujata najrazličnejše storitve pri premagovanju težav pri življenju z avtizmom, na nacionalni ravni pa delujejo Nacionalna zveza avtistov (The National Autistic Society Scotland), Autism Network Scotland (povezuje vse, ki imajo stik z motnjami avtističnega spektra) in druge (<http://www.autismtoolbox.co.uk/>, dostopno 22. 1. 2016).

Avstralija, Kanada, Nova Zelandija in ZDA

V Avstraliji, Kanadi in na Novi Zelandiji je za osebe z avtizmom poskrbljeno po vsej vertikali; imajo vzgojitelje, učitelje z ustrezno dodatno specialno rehabilitacijsko izobrazbo, v oddelkih imajo dodatnega specialnega pedagoga. V posameznem oddelku je največ 12 otrok, kadar gre za osebe, pri katerih so pridružene še druge motnje, pa je število še manjše. Izobraževanje je predvsem usmerjeno v spodbujanje otrokovih močnih področij.

Ko otroci/mladostniki z AM končajo izobraževanje, imajo možnost dobiti svetovalca za samostojno življenje, za poklicno usmerjanje, lahko se vključijo v skupine za socialne veščine, ves čas imajo veliko podpore. Ko odrastejo, pa imajo možnost življenja v varovanih stanovanjih.

Na Novi Zelandiji je sistem zelo podoben, le da imajo spremljevalce razdeljene glede na stopnjo posebnih potreb, kar pomeni, da je lahko razmerje spremljevalec : otrok 1 : 1, 1 : 3, 1 : 6.

Tudi v ZDA je za avtiste dobro poskrbljeno. Programi so posebej prirejeni na vseh stopnjah izobraževanja, vključno z univerzo. Imajo posebno mentorsko mrežo, ki pomaga osebam z AM, svetovalce za poklicne usmeritve, za vsakodnevno podporo v družabnem življenju. Te programe so v omenjenih državah začeli izvajati že v zgodnjih sedemdesetih letih (!).

Preverjanje in ocenjevanje znanja

Ocenjevanje mora določiti, ali so konkretne strategije in podpora še vedno primerne za posameznega učenca. Včasih so potrebni majhni koraki in dodatna podpora, da se zagotovi strukturiran razvoj in razumevanje veščin. Majhni koraki bodo omogočili več priložnosti za pozitiven rezultat, kar bo vplivalo na pozitivno samopodobo, ki je pri osebah z motnjami avtističnega spektra ključna. Za nekatere učence to pomeni, da se ocenjuje, v kolikšni meri sodelujejo pri aktivnostih oziroma v sami šoli. Veliko število otrok z avtističnimi motnjami nima ali pa ima malo težav na akademskem področju, ima pa težave s funkcionalno uporabo veščin. Ocenjevanje se mora zato osredotočiti na določanje nivoja razumevanja in sposobnost aplikacije

znanja. Za to so potrebne prilagoditve pri načinih in pristopih k ocenjevanju.

Pri učencih z AM ocenjevanje ni tako pomembno kot natančen profil učenca, na podlagi katerega se zastavijo izobraževalni cilji.

Otroci z AM niso homogena skupina, zato ni standardnega učnega ocenjevanja ali pristopa; vsak učenec potrebuje individualen pristop, celo priznane strategije pri avtizmu so lahko pri različnih učencih z AM različno uspešne ali neuspešne.

Ocenjevanje učencev z AM ni mogoče s strogim predpisanim seznamom nalog, temveč mora temeljiti na individualnem pristopu in na podlagi pazljivega opazovanja, identificiranja konceptov ali veščin, ki jih je treba bolj podrobno raziskati, na dialogu s starši in drugimi strokovnjaki. Informacije iz domačega okolja in starševska perspektiva so glavne in jih je treba upoštevati, saj starši lahko bistveno prispevajo pri formalnem in neformalnem ocenjevanju. Ob tem pa se je treba zavedati tudi, da nimajo vsi starši dovolj kakovostnih informacij o AM in da tudi sami sproti spoznavajo svojega otroka.

Standardni pristopi k ocenjevanju pogosto niso primerni za otroke/mladostnike z AM (posebej to velja, na primer, za standardizirane psihološke ocene, ocene inteligentnosti). Ni nujno, da imajo otroci/mladostniki z AM težave na katerem koli področju, ki jih pokriva kurikulum, imajo pa pogosto težave z elementi formalnega testiranja, zato so potrebne prilagoditve; nekateri učenci bodo znanje lahko pokazali le s pomočjo alternativnih načinov ocenjevanja.

Standardno opazovanje in načrtovalni formati so večinoma orientirani na kurikulum in ne upoštevajo specifičnih potreb otrok z AM. Ker je socialni kurikulum enako pomemben kot formalni ali akademski, je pri ocenjevanju treba upoštevati socialne in komunikacijske veščine, na primer socialno interakcijo, jezik in komunikacijo, igro/domišljijo, neodvisnost, samozavedanje, čustveno razumevanje.

Matura zaenkrat še ni prilagojena dijakom z avtizmom in je zelo neživljenjska. Tudi tukaj še vedno ni upoštevano, da so si dijaki z AM zelo različni, še posebej gre za drugačen način razmišljanja, kar je konkretno že pri pisanju eseja lahko zelo trd oreh. Da ne govorim o podaljšanem času pisanja. Običajno imajo osebe z AM tudi težave s pozornostjo in koncentracijo. Če jim podaljšamo čas pisanja, bo pozornost še slabša. Ali ne bi razmislili o manjši količini nalog, ki velikokrat preverjajo tudi isti cilj? Če res želimo, da bodo tudi otroci in mladostniki resnično lahko zaživel v družbi in našli pravo študijsko in poklicno pot, potem moramo že danes spremeniti pogoje za ocenjevanje znanja!

Zelo pomembno je, da proces ocenjevanja vključuje in vrednoti dosežke s širše perspektive. Pri tem gre lahko za dosežke, ki niso tradicionalno razumljeni kot dosežki, vendar je treba priznati in razvijati uspešnost ali sposobnosti na različnih področjih. Priznanje dosežkov s širšega vidika je pomembno za spodbujanje in vzdrževanje pozitivne samopodobe.

NOV KONCEPT

Slovenija nujno potrebuje šolo z novim – drugačnim konceptom, ki bi omogočila tej pri nas »obrobni skupini« otrok kvalitetno življenje in razvoj ter dobro pripravo na samostojno odraslo življenje.

V to »novo« šolo bi se lahko vpisali vsi otroci z AM pa tudi otroci, ki potrebujejo drugačne metode in oblike dela in ki trenutno v obstoječem šolskem sistemu ne najdejo pravega mesta, obenem pa dobivajo napačna sporočila, ki slabo vplivajo na njihovo samopodobo.

Prepričana sem, da bi Slovenija lahko z ustrezno predstavitvijo tovrstne šole kandidirala za evropska sredstva, saj

gre za program, ki bi dolgoročno koristil vsem. Ni dovolj, da posnemamo določene okvire tujih sistemov. Sisteme je treba dobro poznati in izkušnje iz drugih držav smiselno uporabiti v našem kulturnem prostoru, obenem pa uporabiti lasten intelektualni potencial ter narediti nekaj popolnoma novega. Slovenija mora začeti spodbujati lastno pamet, spodbujati domače sposobnosti. Izkušnje iz tujine lahko le pripomorejo k temu, da smo mi sami še boljši. Spodbujanje novega znanja, idej in novih metod ter oblik dela nas bo pripeljalo naprej; v nasprotnem primeru bomo še naprej izgubljali domače potenciale.

Relativnostne teorije ne bi bilo brez Alberta Einsteina, vedenja o radioaktivnosti pa ne brez Marie Curie; oba sta imela avtistične motnje – Aspergerjev sindrom in sta bila zelo posebna. Zato sta potrebovala tudi posebne pogoje šolanja. Tudi Bill Gates ima Aspergerjev sindrom. Vsi trije pa so imeli veliko srečo, da so se rodili ob pravem času na pravem mestu.

Pa naj zaključim z besedami Franka Zappe: "A mind is like a parachute. It doesn't work if it is not open." (Um je kot padalo, ne dela, če ni odprto).

VIRI IN LITERATURA

Atwood, T. (2007). Aspergerjev sindrom. Priročnik za starše in strokovne delavce. Ljubljana: Megaton.

Cenčič, M. in Opara, B. http://www.pef.upr.si/info_tocka/zanimivosti/2011050308395789/Kaj%20je%20inkluzivna%20pedagogika?/ (dostopno 18. 8. 2016).

<http://www.autismeurope.org/files/files/charter-for-persons-with-autism.pdf> (dostopno 10. 1. 2016).

Davidovič B. (2009). Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami. Ministrstvo za zdravje.

Hardiman, M. (2012). Poučevanje in spodbujanje možganov. V: Vzgoja in izobraževanje 5, 69-75.

Jurišič, B. (2006). Učenje otrok s spektroavtistično motnjo za čim bolj samostojno učenje in delo. Izbrana poglavja iz pediatrije. Ljubljana: Medicinska fakulteta.

Klemenc, A. (2011). Kako je biti jaz? Ljubljana: DZC Janez Levec. *Listina pravic oseb z avtizmom*. (2005). Center za avtizem in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Milačić, I. (2006). Aspergerjev sindrom ali visokofunkcionalni avtizem. Center za avtizem.

Musek Lešnik, K. (2011). Bajke in povesti o devetletki. Brezovica pri Ljubljani: IPSOS.

Romanowski Bashe Patricia (2014). Asperger Syndrome: The Oasis Guide. Harmony Books, New York.

Rutar, D. (2010). Inkluzija in inkluzivnost. Model nudenja pomoči učiteljem pri delu z dijaki s posebnimi potrebami, ki so integrirani

v redne oddelke. Ljubljana: Center Republike Slovenije za poklicno izobraževanje.

Siegel, B. (2003). Helping Children With Autism Learn. Treatment Approaches for Parents and Professionals. Oxford University press.

Wilkinson, K. in Twist, L. (2010). Autism and Educational Assessment. UK policy and practice. Nfer. Velika Britanija.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami – ZUOPP-1 (uporablja se od 1. 9. 2013).

http://www.pef.upr.si/info_tocka/zanimivosti/2011050308395789/Kaj%20je%20inkluzivna%20pedagogika?/ (dostopno 25. 1. 2016).

<http://www.collegeautismspectrum.com/collegeprograms.html> (dostopno 22. 1. 2016).

<http://www.autismtoolbox.co.uk/> (dostopno 22. 1. 2016).

<http://www.edu.gov.on.ca/eng/> (dostopno 15. 1. 2016).

<http://www.slideshare.net/cyrasoreda/educational-curriculum-in-finland> (dostopno 12. 1. 2016).

https://acaraweb.blob.core.windows.net/resources/ACARA_Brochure2011_Indonesian.pdf (dostopno 12. 1. 2016).

http://www.oph.fi/english/education_system (dostopno 20. 1. 2016).

http://www.pedocs.de/volltexte/2014/9618/pdf/cepsj_2014_3_Sutherland_Stack_Ability_as_an_additional_support.pdf (dostopno 25. 1. 2016).

<http://inclusiveschools.org/together-we-learn-better-inclusive-schools-benefit-all-children/> (dostopno 15. 1. 2016).

<http://nzcurriculum.tki.org.nz/Inclusive-practices/Implementing-an-inclusive-curriculum> (dostopno 12. 1. 2016).